

Militaire Spectator.

Woensdag, den 8sten Mei.

De *Militaire Spectator* verschijnt op onbepaalde tijden. Men abonneert zich voor 10 nummers, bij alle Postdirecteuren en Boekhandelaren, door het geheele Koninkrijk à f 2,25, franco per post. De Jaargang zal de 40 nummers niet te boven gaan. Alle inzendingen geschieden, franco, aan de Uitgevers BROESE & COMP. te Breda, met het opschrift: *Voor den Militairen Spectator*.

T O G T

DER FRANSCHEN NAAR ALGIERS IN 1830.

(Tweede vervolg van n°. 36.)

Reeds hiervoren hebben wij gezegd, dat de Franschen in de hevigheid der overwinning, zich op het kamp van *Staoneli* geworpen hadden, toen de Algerijnen het in de grootste verwarring verlieten. De bloedige wreedheid dezer laatstgenoemden, die, zonder genade, alle hoofden onder het bereik van hunnen *ijatagan* velden, had, vooral in de hitte van het gevecht, het nemen van weêrwraak onvermijdelijk gemaakt. Zeer klein was het getal der gevangenen. Daarentegen vormden een groot aantal vaandels, standaards, paardenstaarten, wapens, al het geslacht van den vijand in het kamp van *Staoneli*, de zegeteekenen van dezen dag. Men vond in dat kamp, buskruid, projectielen, een schoon exemplaar van den Coran, registers en bijzondere papieren van den Aga der Turksche militie, levensmiddelen, tabak, koffij, suiker, gemunt goud en zilver, kudden schapen en een honderdtal kameelen, of, beter gezegd, dromedarissen. Ook bij de inzameling van alle voorwerpen kenmerkten de Franschen zich door hunnen gewonen geest. De laatstgenoemde dieren wekten meer den lachlust van het leger dan de begeerte om er voordeel van te trekken. Deze arme beesten werden de voorwerpen van alle de plagerijen, waarmede de Fransche soldaat zoo kwistig is. De verzorging en het leiden der dromedarissen vereischen zeer veel geduld, en, daar deze eigenschap den Franschen niet zeer eigen was, trok het leger nagenoeg geen nut van deze dieren. Men beproefde ze te slagten en te eten, en het vleesch werd niet slecht bevonden. Tot dat de paarden aan het gezigt der dromedarissen gewoon geworden waren, lieten zij eene buitengewone vrees voor hen blijken.

Met toestemming van Spanje was op *Mahon* een hospitaal gevestigd. Men zond al de zieken en gekwetsten, wier toestand het doel der reis gedoogde, achtervolgens derwaarts. Men had nu de gelegenheid de gezondheid der lucht van het tooneel des oorlogs te staven; want, in weêrwil van den invloed eener temperatuur van 28 graden, genazen de wonden zeer schielijk. Dit geldt namelijk van de geheele toen door de Franschen bezette kust; later zullen wij de toevallige uitzonderingen op dezen algemeen waargenomen' regel mede opgeven.

Het kamp van *Staoneli* strekt zich, in eene groote uitgebreidheid, over zandig en vrij ongelijk terrein uit. Nagenoeg drie honderd tenten van wit linnen, grooter, beter gesteld en luchtiger dan die der Europesche legers waren er hier en daar opgeslagen, zonder eenige orde en te midden van heesters, mastikboomen, kleine pijnboomen en dergelijke, met welke de geheele landstreek overdekt is. Eenige vijgenboomen, eenige olijven en een klein getal moerbeziënboomen, overschaduwden de fonteinen, welker water van eene goede hoedanigheid bevonden werd. Hooger op werd dit landschap door eenige groote palmboomen versierd. Onder de tenten in het kamp van *Staoneli*, trokken vooral die van den Aga der Algerijnsche militie en van den Bey van *Titterij* de algemeene opmerking. Ook deze waren door den, in overhaasting vlugtenden vijand prijs gegeven. Zij waren van eene groote lengte, van eene grootsche samenstelling, vol Oostersche pracht en leverden een schilderachtig schouwspel op. Over derzelve breedte waren deze tenten in drie ongelijke vertrekken verdeeld. Het eerste, ten minste zoo groot als de beide andere te zamen genomen, was het verblijf van den Bey of den Aga; het tweede dat hunner vrouwen, terwijl het derde voor het gevolg dezer grooten bestemd was. Het uiterlijke dezer tenten was, even als der overige, van wit linnen; doch van binnen waren zij met keurige rijk geteekende stoffen, behangen. Men houdt het verblijf te *Staoneli*, gedurende zekere gedeelten van het jaar, voor ongezond: het is dan, wanneer er een drooge zuid-oosten wind (*Siroc*) waait.

Terwijl de twee eerste divisien het kamp van *Staoneli* bezetten, was het hoofdkwartier, met de derde divisie in de verschansing van *Sidi-Ferruch* gebleven, waar men, zonder verwijl, met het aan land brengen van het materieel der expeditie bezig was. De dag na de overwinning van den 19den Junij was de eerste zondag, die voor het leger op de kust van Afrika aanbrak. Aan den voet der hoogte, boven welke de *marabout* zich verheft, stelde men uit vaten en planken een eenvoudig altaar te zamen. Daar werd, onder den vrijen hemel, voor het eerst sedert vele jaren, weder den rustdag der Christenen gevierd. Een aalmoezenier bediende de mis en de soldaten nog bedekt met den buskruidamp des vorigen dags, knielden daar, onder de verzengende zonnestrallen van Afrika's gloeienden hemel voor den eeuwigen, den beslisser der veldslagen neder. Het was alsof deze christelijke feestviering de terugkeering van vrijheid en

beschaving, die uitvloeisels van het christendom, op den oever, waar weinige dagen te voren, nog despotismus en barbaarschheid heerschten, heiligde.

Inmiddels was de verschaning van *Sidi-Ferruch*, over eene uitgestrektheid van meer dan duizend ellen, voltooid en met vier en twintig stukken kanon, ten deele op den vijand veroverd, bewapend. Van daar leidde, onder de heuvels en langs de heesters, in verscheidene bogten een weg, ter breedte van zes el naar *Staoneli*, welke weg, door de wijze en werkzame zorgen van den generaal der genie *Valazé*, met eene voorbeeldelooze snelheid afgebakend en voltooid was. Langs de zijden van dezen weg waren redouten opgeworpen, ter verzekering der gemeenschap. De afstand van *Sidi-Ferruch* tot *Staoneli* bedraagt nagenoeg anderhalf uur gaans. Het terrein is tot aan de vlakke van *Staoneli*, welke de geheele omliggende landstreek beheerscht, klimmende, en bevat, behalve één klein gemetseld gebouw, geene woningen. Alleen rondom het kamp van *Staoneli*, en in het binnenste van het schiereiland, waren eenige gedeelten gronds tusschen de mastikboomen, slecht bebouwd en bragten koorn of gerst voort.

De ontscheping van al het materieel der administratie, der artillerie en der genie was eene verrigting, welke onvermijdelijk veel tijd en moeite moest kosten; alleen de onvermoeide werkzaamheid en de ijver der matrozen kon haar verkorten. De ontlaste oorlogschepen vormden eene divisie, die onder zeil ging, om in de ruimte der baai, onder bevel van den Schoutbij-Nacht *de Rosamel*, te kruissen. Op die wijze kwam er in de baai eenige ruimte. Intusschen zag men de vaartuigen met de paarden der administratie en die voor het belegerings-geschut bevracht, nog niet aankomen. Deze twee laatste divisieën van het konvooi had men in de baai van *Palma* achter gelaten, met last om den 13den onder zeil te gaan. Deze vertraging was niet in den geest van het leger, dat, uit het kamp van *Staoneli*, onbekwaam om de vruchten zijner overwinning te plukken, zeer duidelijk bespeurde, dat zijn vijand van den schrik dier overwinning bekwam. Wij zullen spoedig de noodlottige gevolgen dezer vertraging leeren kennen.

Onder de Muzelmannen van Algiers bleven hunne godsdienstige gebruiken, stipt heerschen. Het Fransche leger zag hen elken morgen en avond bidden. De dagelijksche geweervuren vingen zelfs nooit aan dan na het eindigen van het morgen gebed, en geen aanval der Fransche posten had er ooit, na het avond gebed, plaats. De werkeloosheid des Franschen legers in het kamp van *Staoneli*, was ongetwijfeld den Algerijnen onbegrijpelijk; en in hunne onbekwaamheid om de ware reden daarvan te vinden, schreven zij het, warrschijnlijk, aan voorzigtigheid, uit vrees voortspruitende, toe. Den 24sten althans, met het aanbreken van den dag, begonnen zij het gevecht. Zij waren talrijk, en het bleek terstond, dat zij eenen ernstigen en algemeenen aanval wilden beproeven; maar men was op denzelfden voorbereid. De divisie *Berthezène*, en de eerste brigade der divisie *Loverdo*, voorzien van eene batterij veldgeschut, werden belast met de teruggrijving van dezen trotschen aanval. In kolonnes geformeerd, maakten zij spoedig

het met lage struiken bezette terrein, tusschen *Staoneli* en de hoogte van *Sidi-Khalef* begrepen, schoon. De generaal en chef was aan het hoofd der kolonnes, twee eskadrons Afrikaansche jagers (*Chasseurs d'Afrique*) volgden de beweging; maar de gesteldheid van het terrein liet niet toe van dit voordeel veel partij te trekken. Tusschen *Staoneli* en *Sidi-Khalef* is nauwelijks een uur afstands. Daar waren de eerste woningen, welke het leger tot nog toe ontmoet had, maar daar was het ook, dat de ongelijkheden van het terrein sterker dan vroeger geteekend waren. Op eenige honderd ellen verder komt men in ruime beslotene vlakten, omringd van digte heggen, uit aloë en scherpe doornplanten zamengesteld, en welke bijna ondoordringbaar zijn. De Turken en Arabieren wisten echter, in hunne overhaaste vlugt, deze hinderpalen niet ter hunner verdediging te bezigen. De divisie *Berthezène* bezette ze echter, ten spoedigste, op last van den opperbevelhebber; doch hield daar stand, toen de vijand, altijd vlugtende, een buskruid-magazijn springen liet. Deze uitbarsting had geene andere uitwerking, dan het voortbrengen van eenen verschrikkelijken slag, en digte zwarte rookwolken, die gedurende meer dan een kwartier uurs den horizon verduisterden. De voortgang en de werking der Fransche artillerie was door niet een der hinderpalen van het terrein belemmerd geworden. Hare tegenwoordigheid aan het hoofd der kolonnen en derzelve goed bestierd vuur, verhaastten, op het einde van den dag, de vlugt en verstrooiing des vijands. Intusschen had de eerste brigade der tweede divisie, welke den Franschen regter-vleugel uitmaakte, veel hardnekkiger tegenstand, dan de divisie *Berthezène* ondervonden; doch ook die brigade, onder aanvoering van den generaal *Damrémont*, overwon zoo wel dezen tegenstand als de moeilijkheden van het terrein.

Der Franschen vijand te *Sidi-Khalef* was minder talrijk en minder woedend dan die te *Staoneli*; daarbij ook van geen geschut voorzien. Het verlies der overwinnaars was ook niet aanmerkelijk. De vlugt der Turken en Arabieren geschiedde met zoo veel snelheid, dat zij geheele kudden achter lieten, van welke de Fransche soldaten zich meester maakten. Meer dan vier honderd ossen vielen den Franschen in handen, hetwelk eene welkome buit voor het leger was. Met dat al was de dag van *Sidi-Khalef* zwaar voor de troepen; onder de drukking van eenen buitengemeen heeten dag, verjoegen zij met drift, eenen verspreiden en moeilijk te bereiken vijand, die hen veel meer tergde dan wel bevocht. Het terrein, waarop zij hunne geestdrift bot vierden, was met allerlei hindernissen doorsneden. Noch het eene, noch het andere wederhield echter eene onvermoeibare infanterie, evenmin als den doortogt der artillerie, welker bewegingen, door haar nieuw materieel, zeer bevorderd werden. Evenwel, na een gevecht, dat, van 's morgens zes tot 's namiddags over drie ure geduurd had, gevoelde men de noodzakelijkheid om halt te houden en positie te nemen; daarenboven gebod de voorzigtigheid om de linie der operatiën niet verder uit te breiden. De brigade *Damrémont*, die, in weerwil van hunnen hardnekkigen tegenstand, al de horden Arabieren, welke den regter-vleugel der positie aangevallen hadden, terug

gedreven had, bleef op dien regter vleugel gelegd. De generaal *Berthezène* plaatste zich met de brigade *Poret de Morvan* in het centrum; terwijl de brigaden *Achard* en *Clouet* den linker vleugel vormden.

Deze vier brigaden waren op deze wijze schrijlings op den weg van *Sidi-Khalef* naar *Algiers* geplaatst. Deze stelling was zeer onvoordeelig; zij werd, bijna over hare geheele uitgestrektheid beheerscht, en vooral aan hare linker zijde, door de eerste hoogten van den *Boudjareah*, gebergten, op welke andere zijde *Algiers* en derzelve tuinen aangelegd zijn. De Fransche regimenten bevonden zich derhalve onder het geschut der batterijen, met welke de Turken gemelde hoogten bezet hadden; terwijl de Arabieren, onder begunstiging des heuvelachtigen terreins en van heggen, boomen enz., onophoudelijk hunne vijanden kwamen verontrusten.

Indien het te bejammeren is, dat men gedwongen was deze noodlottige stelling te kiezen en er zich gedurende vier dagen, die zeer moorddadig waren, staande te houden, kan men echter over deze keuze geen billijk oordeel vellen, dan na een volledig onderzoek der moeilijkheid. De togt naar *Algiers*, zoodanig als men die ontworpen had, was een zeer zamengesteld vraagstuk, welks oplossing afhing van de verbinding van twee onderscheidene middelen, toegepast ter verwezenlijking van een zelfde denkbeeld. Werde de onderneming in haren geheelen omvang beschouwd, zoo bestond dat vraagstuk eigenlijk in het vestigen eener aaneengeschakelde linie van operatiën, gaande van *Toulon* tot *Algiers*, in welke linie, op het punt van aanraking der beide werken, de krachten te land en ter zee, de handeling der marine, om zoo te spreken, in die van het leger te land vatte. Alzoo waren de operatiën van het leger afhankelijk van die der vloot en het eerste kon niets verrigten, zonder daartoe van de laatste de middelen te ontvangen.

Na het gevecht van *Sidi-Khalef*, vestigde de generaal en chef zijn hoofdkwartier te *Staoneli*, en nam zijn intrek in de prachtige tent van den Bey van *Titterij*. Van daar had hij, eindelijk, het genoegen de schepen te zien aankomen, die hem de middelen aanbragten, ter teruggrijving van de Turken achter hunne muren, en ter berenning van het *Keizersfort*. Die schepen landden den volgenden morgen in de baai van *Sidi-Ferruch*, en de ontscheping van derzelve lading ving onmiddellijk daarop aan. Intusschen had de hertog *d'Escars*, wiens divisie nog geen aandeel in het bevechten der Algerijnen genomen had, zich tot den opperbevelhebber gewend, en dezen den wensch zijner troepen, om in de eer van het gevaar te deelen, bekend gemaakt. Deze ontving daarop bevel, om der Franschen eerste linie te versterken, en vatte er den 25sten post met zijne eerste brigade, links van de brigade *Clouet*. Zijne tweede brigade kwam 's nachts aan en plaatste zich ter linker zijde van de eerste. Het was toen, dat, door eene noodlottige vergissing, een post van het 23ste van linie vuur gaf op het hoofd der kolonne van het 30ste en eenige manschappen doodde. De brigade *Montlivaut*, de derde van de divisie *d'Escars*, nam positie tusschen *Staoneli* en de eerste linie. Daar de opperbevelhebber alle zijne troepen noodig had, om zich zóó voorwaarts te kunnen bewe-

gen, had de admiraal veertien honderd matrozen der equipagen van linie te zijner beschikking gesteld: deze, vereenigd met een bataillon van het 48ste regiment, maakten de bezettingen uit van de wapenplaatsen van *Sidi-Ferruch*, stapelplaats van al de approvisionnementen van het leger. Het meerderdeel van de tweede en derde brigaden der tweede divisie, werd in het kamp van *Staoneli* geplaatst, en het overige op de communicatie-linie geëchelonneerd. De hitte was den 25sten brandend. Het leger leed te meer van deze temperatuur van ongeveer 33°, daar de *siroc* (heete zuid-oosten wind) de adembaling belemmerde. De chirurgijn-majoor van een der regimenten, viel, door de hitte overmand, dood neder.

De weg, door de genie van *Sidi-Ferruch* naar *Staoneli* geopend, werd van daar tot op de Fransche voorposten verlengd. Men wierp redouten, op nagenoeg duizend ellen afstands van elkander, op, en wapende deze met geschut, tot bescherming van den vrijen doortogt der onderscheidene convoijen. Ook dit leverde zeer vele zwarigheden op. De uitvoering dezer werken was, onder de heerschende nederdrukkende hitte, ten uiterste afmattend. Op den 26sten trof een windvlaag andermaal de vloot en ditmaal met noodlottiger gevolgen dan den 16den. Van verscheidene schepen braken de kabels en ankerkettingen: de schade was aanmerkelijk. Deze stormen vertraagden niet weinig de verdere ontscheping van het nog benodigde materieel.

Inmiddels bevond de Fransche eerste linie zich in eene positie, welke beheerscht was, en tegenover zich hebbende de Turksche militie en eene menigte Arabieren en Mooren, die een onophoudelijk geweer- en geschut-vuur op hunne vijanden gericht hielden. In dezen stand van zaken stijgt de opperbevelhebber den 26sten, ten drie ure 's morgens, te paard en vertrekt met het voornemen om den vijand aan te vallen, en hem tot aan de andere zijde van den berg *Boudjareah* terug te drijven. Hij zag echter spoedig, dat, in weerwil van den ijver en de voortvarendheid der genie, de weg nog niet ver genoeg gevorderd was, om achter de eerste linie al de transporten der artillerie en der administratie, waaraan het leger, om verder voort te kunnen rukken, behoefte had, te kunnen vereenigen. De opperbevelhebber keerde derhalve met zijnen staf te *Staoneli* terug. Het kostte hem veel moeite zijne eigene neiging en tevens de geestdrift van het geheele leger te bedwingen. *Voorwaarts! voorwaarts!* was de algemeene kreet geworden, en deze vervoering bezielde tot zelfs de meest ervaren officieren. Zulk een edel ongeduld te toomen, en binnen de perken te houden, welke door de voorzigtigheid en de lessen der geschiedenis afgebakend zijn, is zeker geene der minste verdiensten geweest, door welke de opperbevelhebber zich, in dezen korten maar roemvollen veldtogt, de goedkeuring van Frankrijk en Europa verworven heeft.

Door de geheele landstreek verspreid, verborgen de Arabieren zich achter heesters en struiken, de op zich zelve staande manschappen bespiedende, ten einde deze gevangen te nemen en het hoofd af te slaan. In benden vereenigd, bekroonden ze de heuvels, welke de vlakte tusschen *Staoneli* en *Sidi-Khalef* omringen, en waren steeds gereed, om zich op de Fransche trans-

porten, welker marsch zij bespieden, te werpen. Zij zouden daarin ook geslaagd zijn, indien niet de bovengemelde redoutes den weg dezer transporten verdedigd hadden. Op eenen weg, welke te *Sidi-Khalef* ongelijk en moeilijk begint te worden, rolden de kaissons op twee wielen, door den intendant en chef ingevoerd, ongehinderd voort, en voorzagen zeer geregeld in de behoeften van het leger.

Den 26sten werd een Cheikh, van eenen stam uit de omstreken van kaap *Matifoux* aan de andere zijde van den *Aratch*, in het hoofdkwartier gebracht. Hij was een sterke grijsaard, met een edel gelaat en eene eerbiedwekkende houding, en blijkbaar tot de Franschen gekomen met het voornemen, derzelver gezindheden jegens de Arabieren te polsen. Men ontving hem op de gebruikelijke wijze, en trachtte hem voldaan terug te doen keeren. Aan den opperbevelhebber, onder de tent van den Bey van *Titterij* voorgesteld, weigerde hij de hem aangeboden koffij; maar hij luisterde met de grootste oplettendheid, en, naar het scheen, met veel genoegen naar de muziek van een regiment, welke zich voor de tent van den opperbevelhebber hooren liet. Deze gehoorgeving leverde een schilderachtig tooneel op. Te midden van den Franschen staf, waarbij alle de groote mogendheden van Europa, door officieren vertegenwoordigd waren, merkte men den ouden Afrikaanschen Cheikh, als gezant der woestijn op. Daar zag men een Russischen kolonel, die in den laatsten oorlog zijner natie tegen de Perzen deel genomen had, getuige zijn van de straf der wreedste dienaren van *Mahomet* met welke toepassing Frankrijk belast was. Onder al deze vreemde officieren trok voornamelijk de aandacht een Engelsch kapitein ter zee, die, bij de expeditie van lord *Exmouth*, een kommandement gehad had. Hij heette *Mancel* en was bij het geheele Fransche leger zeer gezien. Zijne heldhaftigheid had hem reeds meermalen, met de grenadiers en voltigeurs aan de spits des aanvals gevoerd. Alleen het verlangen om eindelijk het beruchte *Algiers*, de *krijgshaftige stad*, zoo als hare inwoners haar trots noemden, te zien nemen, had den heer *Mancel* bewogen, aan zijn gouvernement verlof te vragen tot het bijwonen der Fransche expeditie. Al deze officieren, vreemd aan de hartstogten en den partijhaat, die Frankrijk, verscheurden, onbevooroordeelde getuigen van hetgeen Frankrijk in het wreken van zijne miskende regten en zijner eer, voor de christenwereld deed, kunnen het gedrag eens legers beoordeelen, welks roem naderhand zoo boosaardig door den nijd is aangevallen en belasterd geworden. Doch keeren wij tot ons verhaal terug.

Het getal der buitengevecht gestelde manschappen groeide sterk aan, ten gevolge van de verliezen, welke de eerste linie, door de aanhoudende vuren der Turken en Arabieren, leed. Men kan rekenen, dat dit getal op den 25, 26, 27 en 28 Junij, gedurende welke het leger onbewegelijk in zijne stelling bleef, dagelijks nagenoeg twee honderd bedroeg. De ambulances hadden zeer weinig zieken ontvangen; maar reeds voor den 25sten had men meer dan vijf honderd gekwetsten naar *Mahon* ontruimd; terwijl de loop zich bij de troepen begon voort te planten. Men had de voorzorg gebruikt, om, na het vertrek van het expedi-

tionnaire leger, op de kusten van *Provence* eene reserve divisie te vereenigen. De opperbevelhebber deed aanvraag ter opzending van eene brigade dezer divisie. Dit bleef echter, ten gevolge der gebeurtenissen van den veldtogt, zonder uitwerking.

Op den 27sten werd de eerste adjudant van den generaal *d'Escars*, doodelijk door eenen vier-en-twintig ponder gekwetst. De vijand was onverhoeds op een bataillon ligte infanterie gevallen, en had daarvan eenige manschappen gedood.

Eindelijk waren, op den 28sten, de wegen gebaad, de communicatien verzekerd, de transportmiddelen voorhanden, het materieel van de artillerie en de genie vereenigd, en alles veroorloofde nu, tot het voorwaarts trekken ter berenning van het *Keizersfort* over te gaan. De opperbevelhebber verplaatste, in den namiddag van dien dag, zijn hoofdkwartier naar de voorposten, verkende de stelling des vijands van een hoog terras, voor een door den generaal *Hurel* bewoond huis, en kwam met den hertog *d'Escars* omtrent den aanval voor den volgenden dag overeen. De generaal *Loverdo*, hereenigde 's avonds de beide andere divisien, slechts een regiment in het kamp van *Staoneli* achterlatende. Gedurende den geheelen nacht hoorde men niets dan een onafgebroken voortrollen van de wagens der administratie, van geschut en kaissons, langs den weg naar *Algiers*, zich daar vereenigende, waar die weg, door de stelling des Franschen legers, loodregt op deszelfs strekking, afgesneden was. Men had reeds vroeger gelegenheid gehad op te merken, dat de Turken en Arabieren nooit voor het opgaan der zon aanvielen, en dat zij zoo als *Homerus* zegt, aan den nacht gehoorzaamden. Men besloot dus, hen te voorkomen.

De dag van den 29sten Junij was nog niet aangebroken, toen de troepen de wapens opnamen, zich in kolonnen formeerden en in beweging stelden. De hertog *d'Escars* trok aan het hoofd der brigaden *Berthier* en *Hurel*, aan den linker vleugel tegen de vijandelijke massa's op. De generaals *Berthezène* en *Loverdo* geleidden ieder twee brigaden op den rechter vleugel der divisie *d'Escars*. De kolonnen beklommen langzaam, in goede orde en in de schemering, de westelijke helling van den berg *Boudjareah*. Derzelver marsch was zwijgend: hij was als de kalme, welke een onweder vooraf gaat. Intusschen had de vijand tegen aller verwachting aan, ten deele de eerste hoogten, welke hij nog den vorigen avond bezet hield, verlaten. De divisie *d'Escars* geheel alleen, van hare tirailleurs vooraf gegaan, overviel de Algerijnen, en onder de kreten van *leve de Koning* en *Allah!* begon een hevig geweervuur, dat zich weldra over het geheele front der beide brigaden *Berthier* en *Hurel* uitbreidde, welker aanval hevig en schoon tevens was. De dag was nu even aangebroken. De stilte van een geheel leger was nu eensklaps door een geweldig geweervuur, oorlogsgeschreeuw, en het geluid der stormslaande trommen opgevolgd; de kruinen der bergen werden verlicht en door de ontvlamingen des buskruids en door de eerste stralen der opkomende zon. De togt naar Egipte, onder *Buonaparte*, is wel eens de roman van Frankrijks militaire geschiedenis genoemd; met volle regt kan men zeggen, dat de togt naar *Algiers* daarvan het tweede deel uitmaakt. De dappere generaal *Hurel* was een der

helden van beide deelen. Deze veteraan der pijramiden bestuurde de drift der jonge soldaten en de halve maan vlugtte voor de Fransche bajonetten. De Algerijnen hadden in den nacht een gedeelte der batterijen, welke den Franschen gedurende vier dagen zoo noodlottig geweest waren, geslecht. De overwinnaar vond daarachter de verlatene stukken in diepe sporen ingezakt. Zij waren van hunne affuiten afgeworpen, en de touwen, waarmede zij voortgetrokken waren, aan dezelve achter gebleven. Door den aanval der beide brigaden van de divisie *d'Escars* in verwarring gebracht, nam de vijand de vlugt en verdween. De drie Fransche divisien vervolgden hunnen offensiven marsch; maar het terrein, waarop zij voorwaarts rukten, werd zeer moeilijk, de hindernissen vermenigvuldigden zich en werden steeds grooter. Naar gelang de hoogten aanzienlijker werden, namen de holle wegen in diepte toe, derzelve hellingen werden onregelmatiger, terwijl die sterk golvende bodem overal met heggen, boomen, heiningen en beplantingen bedekt was. Van daar de moeilijke en langzame marsch, die zelfs, wat de artillerie en de kolonnes betrof, van tijd tot tijd geheel afgebroken was. Soms tijds waren bij elkander behoorende gedeelten, door de klimmende en dalende krommingen van den weg, geheel uit elkanders gezigt. Men had hier gelegenheid te ondervinden, van hoeveel belang eene naauwkeurige kennis is van het terrein, waarop men handelt; de topographische onkunde der Franschen, te dezen, verzwaarde den marsch, door eene ontrustende onzekerheid. Men zocht het *Keizersfort* en bespeurde het niet. Intusschen ontdekte men de kaap *Matifoux* en de diepte der baai van *Algiers*. De eerste en derde divisien hadden elkander toen gekruist: de divisie *Berthezene* vormde den linker vleugel en bezette de hoogste gedeelten van den *Boudjareah*. De divisie *d'Escars*, ging regts af naar de zijde van het *Keizersfort*, terwijl de generaal *Loverdo*, op den uitersten regter vleugel met de Arabieren tirilleerde, in de rigting van den zoogenaamden *Romeinschen weg*, die, langs het *Keizersfort*, naar *Algiers* geleidt. Men wil, dat laatstgenoemde generaal de Arabieren niet krachtig genoeg aantastte, om hun den terugtogt naar de twee door hen bezette kampen, een onder het *Keizersfort*, het andere onder het fort *Babazoun*, af te snijden.

De opperbevelhebber had, tegen negen uur 's morgens, met de brigade *Achard*, de observatie post der Marine, het hoogste punt van den *Boudjareah* bereikt. Van daar zag hij nu *Algiers* met zijne witte muren en huizen, al zijne moskeetorentjes, zijn *Cassauba*, zijne haven door talrijke batterijen verdedigd, het vermaarde *Keizersfort*, alle de vrolijk liggende landhuizen, de Arabieren, die onder het *Keizersfort* en op de kust bij het fort *Babazoun* kampeerden, de kust zelve nagenoeg overal met kapons bezet, de baai van *Algiers*, de kaap *Matifoux*, de schoone vlakte van *Metidjeah*, en het prachtig *Atlas* gebergte in de diepte van dit tafereel — dat alles lag thans voor den Franschen opperbevelhebber open. Eindelijk zag het leger de buitengewone stad, deszelfs aanstaande verovering. Eenige honderde joden, uit *Algiers* getrokken, dwaalden in de omliggende tuinen rond; de Fransche tirailleurs hadden er enkelen van

gedood, in de onderstelling, dat het gewapende vijanden waren. De overigen, mannen, vrouwen en kinderen, gelijkelijk beangstigd, wierpen zich voor den opperbevelhebber neder, onder het aanheffen van het akeligst klaaggeschrei. Deze poogden gerust te stellen; doch slaagde daarin niet dan met moeite. De meeste vreemde Consuls hadden zich op het landhuis van dien der staten van Noord-Amerika vereenigd. Dat huis was in de nabijheid van den observatie post der Marine gelegen. Voor derzelve zekerheid zorgde Frankrijks opperbevelhebber. Deze begaf zich vervolgens ter plaatse, waar de loopgraven tegen het *Keizersfort* geopend zouden worden en verplaatste de voorposten tot op nagenoeg vier honderd el van dat fort. De hertog *d'Escars* trok mede verder voorwaarts; doch de generaal *Loverdo* draalde eenen geruimen tijd met zijne voorwaartsche beweging, tot dekking van den regter vleugel des legers. De generaal *Desprez* (*) chef van den generalen staf, deed, onder het vuur van het *Keizersfort* eene verkenning, waarbij bleek, dat het leger niet toereikend was, tot eene volledige berenning der vesting. Men besloot dus, om den weg naar *Constantine*, die onder het fort *Babazoun* ligt en zich verder langs het strand verlengt, vrij te laten. De generaal *Valazé* hield zich onmiddellijk bezig, met de toebereidselen tot den aanval van het *Keizersfort*: hij liet eenige huizen *creneleren*, en nog denzelfden nacht konden de loopgraven geopend worden. Deze dag, zoo vruchtbaar in uitkomsten, kostte den Franschen niet meer dan vijftig man, die buiten gevecht gesteld waren. De vrees had der Algerijnen hardnekkigheid reeds aanmerkelijk verflaauwd. Zij lieten vele dooden op het slagveld achter.

Het was *Karel V*, die het eerst de aandacht der Algerijnen op het belangrijk punt vestigde, waar thans het *Keizersfort* zich verheft. Die vorst vestigde, tijdens de vermaarde expeditie van 1541, aldaar zijn hoofdkwartier. De korte tijd, dien hij daar doorbragt, liet hem echter niet toe, er meer dan eene veldverschansing op te werpen. *Hassein-Pacha* liet, eenige jaren later, het fort bouwen, welks Europesche naam van Keizer *Karel V* afstamt; doch hetwelk in het land zelf *Sultan-Cal-Aci* genoemd wordt. De Fransche soldaten noemden het niet anders dan het fort *Napoleon*. Dit fort heeft de gedaante van eenen regthoek: het beheerscht het verhevenste gedeelte der stad en alle omliggende vestingwerken; doch is zelf beheerscht door de bergkruinen, aan de andere zijde der stad gelegen. Het *Keizersfort* schijnt gebouwd te zijn, meer om de stad in toom te houden dan wel tegen eenen aanval van buiten.

De generaal *Valazé* bevond dat de afstand van den naastbij gelegen, het *Keizersfort* beheerschenden, bergtop, tot dat fort nagenoeg vijf honderd el was. In den nacht van den 29sten op den 30sten Junij opende hij, op eenen veel korteren afstand

(*) Dezelfde die, in September 1831, met nog zes andere generaals, door den Koning der Franschen aan de Belgen, tot hulp geleend werd, en thans nog chef van den staf van het Belgische leger is.

van het fort de loopgraven. Daar het hier van belang was, om den arbeid met de meest mogelijke snelheid uit te voeren, maakte de generaal *Valazé* gebruik van sommige voetpaden, die van beide zijden met heggen beplant waren, ter vereeniging der verschillende deelen van den aanval. Het tracé werd met veel bekwaamheid uitgevoerd, zoodat de beide vleugels der loopgraven goed gedekt bleven. Zij waren dit, ter regter zijde door het Zweedsch konsulaat; ter linker door steile afhellingen. Niet-tegenstaande, door de vermoeijenissen van den dag, het niet mogelijk geweest was, om aan de genie de vereischte werklieden te verschaffen, was toch de arbeid, met het aanbreken van den 30sten, over eene uitgebreidheid van nagenoeg duizend el reeds aanmerkelijk gevorderd. Naauwelijks had het eerste daglicht den vijand de werken der aanvallers ontdekt, of de batterijen van het fort maakten op dezelve een hevig vuur, vooral op een gedeelte der loopgraven, hetwelk naauwelijks twee honderd el van het fort verwijderd was. De Franschen werden daardoor tot eene kortstondige ontruiming van dat punt genoodzaakt. De chef-de-bataillon *Chambaud* werd, op het oogenblik, dat hij de loopgraaf-dienst overnam, door eenen kogel doodelijk gekwetst. De infanterie leverde het vereischte getal manschappen voor arbeiders en de loopgraaf-wacht. Gedurende den geheelen dag van den 30sten belemmerde het vuur der Turken den arbeid aanmerkelijk; echter waren reeds de Franschen met de opwerping van zes batterijen begonnen, tot welker voltoojing de artillerie mede alle hare krachten aanwendde.

(Het vervolg in een volgend nummer.)

II.

OPMERKINGEN

OVER DE DEFINITIEN DER TAKTIEK, GEGEVEN
DOOR *VON DECKER* EN *LÉORIER*.

Bij het nagaan der pogingen, welke in onze dagen worden aangewend, om de krijgskunde in eenen wetenschappelijken vorm te behandelen; zal het niet onbelangrijk voorkomen, twee proeven, welke daarvan zijn genomen, eenigzins van nader bij te beschouwen en daarbij te onderzoeken, in hoe verre dezelve beantwoorden, aan derzelve doel als wetenschappelijke voorstellingen: men zal derhalve hier eerst aantreffen, een kort overzicht en beoordeeling der inleiding op het werk van *von Decker*, onlangs vertaald door den kapitein *van Boecop*, onder den titel: *Taktiek der drie wapens, infanterie, kavallerie en artillerie*, en vervolgens eenige aanmerkingen op de eerste afdeling der verhandeling over de Taktiek van den heer *Léorier*, voorkomende in *Mil. Spect.*, n°. 24 volg.

De inhoud der zoo evengemelde inleiding des heeren *von Decker* is deze: De schrijver belooft zijnen lezers, eene *woordverklaring* en *zaakbepaling* der *Taktiek*: de moeijelijkheid inziende eener goede definitie, besluit hij tot een onderzoek, het welk hij Synthetisch noemt, en gaat voort: *de Taktiek maakt*

een gedeelte uit van het oorlogvoeren; oorlogvoeren is, een kamp voeren met arméén: de oorlog wordt gevoerd door den veldheer, en de arméén zijn zijne wapens. De armée, zoo zij hare bestemming, als bruikbaar wapen in de hand des veldheers, zal vervullen, moet daartoe *opgeleid* en *gevormd* worden; de Taktiek maakt een hoofdbestanddeel dezer opkweeking uit; dus, *de Taktiek zal de armée de geschiktheid helpen geven, om in de hand des veldheers een bruikbaar wapen te zijn*. Vervolgens stelt de schrijver, dat de Taktiek in de ruimste beteekenis is, *de geschiktheid der armée, om aan elken eisch des veldheers in den oorlog genoegzaam te kunnen beantwoorden*. Dit wordt nader toegelicht door de verdeling der krijgskunst, welke te lezen is bladz. 3, alwaar als slotsom van al het voorgaande wordt voorgesteld, dat de Taktiek, uitmakende een onderdeel der oorlogvoering, is: *de kunst der armée, in aanraking met den vijand, om alle eischen des veldheers voldoende uit te voeren*.

Dusdanig is de volg-orde der denkbeelden door den schrijver, in zijne inleiding en de afdeling over *de Taktiek in 't algemeen*, uiteen gezet. Het zal nu noodig zijn, den vorm dezer redenering te onderzoeken, en daarna de stellingen, welke de schrijver als *corollaria* opgeeft, te toetsen en onderling te vergelijken.

Men bemerkt al dadelijk, dat de op bladz. 1 beloofde verklaring van het woord *Taktiek* is achterwege gebleven, en vermoedt dus reeds eenigermate de schade, welke de duidelijkheid hierbij lijden zal: doch hier thans niet bij stilstaande, volge men den schrijver in zijn streven, om de zaak zelve te bepalen.

Hij vangt zijn verhoog aan, uitgaande van de grondstelling, dat *de Taktiek een gedeelte van het oorlogvoeren uitmaakt* (bladz. II), en als tweede grondstelling neemt hij aan, dat *de armée het wapen des veldheers is, en dat deze armée tot hare bestemming moet gevormd en opgeleid worden*: en waardoor? juist door diezelfde Taktiek, welker definitie wij zoeken. Voorzeker ware het gepaster geweest, indien de schrijver zijnen lezer, die nu in plaats van eene door bewijzen gestaafde redenering, slechts zijne persoonlijke verzekering ontvangt, «*dat de Taktiek een hoofdbestanddeel dezer opkweeking uitmaakt,*» (bladz. XI) dus had aangesproken: «*Eene armée moet gevormd worden; willen wij nu, met onderling goedvinden, de kunst, welke dezelve helpt vormen, Taktiek noemen?*»

Na deze inleiding komt de klem der bewijzvoering hierop neder: De Taktiek, zegt *v. D.*, is een onderdeel van het geheele vak, 't welk den naam van *het oorlogvoeren* draagt: tot het oorlogvoeren behoort 1°. de individuele geschiktheid des veldheers, en 2°. de sommarische geschiktheid der armée (bladz. VIII, IX, XII); tot het eerste, het welke iets innerlijks en den veldheer alleen eigen is, behoort de Taktiek niet, (bladz. XIII); en daarom neemt hij, zonder eenig verder bewijs, aan, dat juist diezelfde Taktiek, welker aard het onderwerp der navor-sching uitmaakt, naar welke hij bezig is te zoeken, als naar de onbekende *x*, is; *de geschiktheid der troepen (der armée) om iedere taak, die hun door den veldheer wordt opgedragen,*

van het fort de loopgraven. Daar het hier van belang was, om den arbeid met de meest mogelijke snelheid uit te voeren, maakte de generaal *Valazé* gebruik van sommige voetpaden, die van beide zijden met heggen beplant waren, ter vereeniging der verschillende deelen van den aanval. Het tracé werd met veel bekwaamheid uitgevoerd, zoodat de beide vleugels der loopgraven goed gedekt bleven. Zij waren dit, ter regter zijde door het Zweedsch konsulaat; ter linker door steile afhellingen. Niet-tegenstaande, door de vermoeijenissen van den dag, het niet mogelijk geweest was, om aan de genie de vereischte werklieden te verschaffen, was toch de arbeid, met het aanbreken van den 30sten, over eene uitgebreidheid van nagenoeg duizend el reeds aanmerkelijk gevorderd. Naauwelijks had het eerste daglicht den vijand de werken der aanvallers ontdekt, of de batterijen van het fort maakten op dezelve een hevig vuur, vooral op een gedeelte der loopgraven, hetwelk naauwelijks twee honderd el van het fort verwijderd was. De Franschen werden daardoor tot eene kortstondige ontruiming van dat punt genoodzaakt. De chef-de-bataillon *Chambaud* werd, op het oogenblik, dat hij de loopgraaf-dienst overnam, door eenen kogel doodelijk gekwetst. De infanterie leverde het vereischte getal manschappen voor arbeiders en de loopgraaf-wacht. Gedurende den geheelen dag van den 30sten belemmerde het vuur der Turken den arbeid aanmerkelijk; echter waren reeds de Franschen met de opwerping van zes batterijen begonnen, tot welker voltoojing de artillerie mede alle hare krachten aanwendde.

(Het vervolg in een volgend nummer.)

II.

OPMERKINGEN

OVER DE DEFINITIEN DER TAKTIEK, GEGEVEN
DOOR *VON DECKER* EN *LÉORIER*.

Bij het nagaan der pogingen, welke in onze dagen worden aangewend, om de krijgskunde in eenen wetenschappelijken vorm te behandelen; zal het niet onbelangrijk voorkomen, twee proeven, welke daarvan zijn genomen, eenigzins van nader bij te beschouwen en daarbij te onderzoeken, in hoe verre dezelve beantwoorden, aan derzelve doel als wetenschappelijke voorstellingen: men zal derhalve hier eerst aantreffen, een kort overzicht en beoordeeling der inleiding op het werk van *von Decker*, onlangs vertaald door den kapitein *van Boecop*, onder den titel: *Taktiek der drie wapens, infanterie, kavallerie en artillerie*, en vervolgens eenige aanmerkingen op de eerste afdeling der verhandeling over de Taktiek van den heer *Léorier*, voorkomende in *Mil. Spect.*, n°. 24 volg.

De inhoud der zoo evengemelde inleiding des heeren *von Decker* is deze: De schrijver belooft zijnen lezers, eene woordverklaring en zaakbepaling der Taktiek: de moeilijkheid inziende eener goede definitie, besluit hij tot een onderzoek, het welk hij Synthetisch noemt, en gaat voort: *de Taktiek maakt*

een gedeelte uit van het oorlogvoeren; oorlogvoeren is, een kamp voeren met arméen: de oorlog wordt gevoerd door den veldheer, en de arméen zijn zijne wapens. De armée, zoo zij hare bestemming, als bruikbaar wapen in de hand des veldheers, zal vervullen, moet daartoe opgeleid en gevormd worden; de Taktiek maakt een hoofdbestanddeel dezer opkweeking uit; dus, *de Taktiek zal de armée de geschiktheid helpen geven, om in de hand des veldheers een bruikbaar wapen te zijn.* Vervolgens stelt de schrijver, dat de Taktiek in de ruimste beteekenis is, *de geschiktheid der armée, om aan elken eisch des veldheers in den oorlog genoegzaam te kunnen beantwoorden.* Dit wordt nader toegelicht door de verdeling der krijgskunst, welke te lezen is bladz. 3, alwaar als slotsom van al het voorgaande wordt voorgesteld, dat de Taktiek, uitmakende een onderdeel der oorlogvoering, is: *de kunst der armée, in aanraking met den vijand, om alle eischen des veldheers voldoende uit te voeren.*

Dusdanig is de volg-orde der denkbeelden door den schrijver, in zijne inleiding en de afdeling over *de Taktiek in 't algemeen*, uiteen gezet. Het zal nu noodig zijn, den vorm dezer redenering te onderzoeken, en daarna de stellingen, welke de schrijver als *corollaria* opgeeft, te toetsen en onderling te vergelijken.

Men bemerkt al dadelijk, dat de op bladz. 1 beloofde verklaring van het woord *Taktiek* is achterwege gebleven, en vermoedt dus reeds eenigermate de schade, welke de duidelijkheid hierbij lijden zal: doch hier thans niet bij stilstaande, volge men den schrijver in zijn streven, om de zaak zelve te bepalen.

Hij vangt zijn verhoog aan, uitgaande van de grondstelling, dat *de Taktiek een gedeelte van het oorlogvoeren uitmaakt* (bladz. II), en als tweede grondstelling neemt hij aan, dat *de armée het wapen des veldheers is, en dat deze armée tot hare bestemming moet gevormd en opgeleid worden*: en waardoor? juist door diezelfde Taktiek, welker definitie wij zoeken. Voorzeker ware het gepaster geweest, indien de schrijver zijnen lezer, die nu in plaats van eene door bewijzen gestaafde redenering, slechts zijne persoonlijke verzekering ontvangt, «dat de Taktiek een hoofdbestanddeel dezer opkweeking uitmaakt,» (bladz. XI) dus had aangesproken: «Eene armée moet gevormd worden; willen wij nu, met onderling goedvinden, de kunst, welke dezelve helpt vormen, Taktiek noemen?»

Na deze inleiding komt de klem der bewijvoering hierop neder: De Taktiek, zegt *v. D.*, is een onderdeel van het geheele vak, 't welk den naam van *het oorlogvoeren* draagt: tot het oorlogvoeren behoort 1°. de individuele geschiktheid des veldheers, en 2°. de sommarische geschiktheid der armée (bladz. VIII, IX, XII); tot het eerste, het welke iets innerlijks en den veldheer alleen eigen is, behoort de Taktiek niet, (bladz. XIII); en daarom neemt hij, zonder eenig verder bewijs, aan, dat juist diezelfde Taktiek, welker aard het onderwerp der navor-sching uitmaakt, naar welke hij bezig is te zoeken, als naar de onbekende *x*, is; *de geschiktheid der troepen (der armée) om iedere taak, die hun door den veldheer wordt opgedragen,*

uit te voeren; (bladz. XIII): doch, als of hij zelf begreep, dat zulk eene wijze van demonstreren, welke hij zoo geleerd *Synthetisch* noemt (bladz. XIV), de proef niet zoude doorstaan, brengt hij ter zijner verontschuldiging bij, dat de geleerden nog geen' anderen naam hebben gevonden voor deze zijne sommarische geschiktheid, en dat hij dezelve dus, bij gebrek van beter, *Taktiek* wil noemen, (bladz. XIII). Men zal bekennen, dat dit eene zonderlinge redenering is; en om zulks nog duidelijker te zien, verkorte men dezelve aldus: men neemt aan als *postulatum*; tot het oorlogvoeren behoort de *Taktiek*: en nu redeneert men verder: Tot het oorlogvoeren behoort, 1°. een geschikt veldheer, 2°. eene geschikte armée. Is de *Taktiek* nu de geschiktheid der veldheers? Antw. neen: blijft dus niet anders over, dan dat zij de geschiktheid der armée zij.

Doch, laat ons dezen vorm der redenering voor een oogeblik daarlaten, en de corollaria van *v. D.* toetsen en in vergelijking brengen met de definitie op bladz. 3, welke voorkomt als de slotsom des ganschen vertoogs. Laat ons daartoe de inleiding nog eens inzien. *V. D.* geeft op, in zijne definitie op blad. XIII, dat de *Taktiek* is, de *sommarische geschiktheid* enz.; derhalve is diezelfde *kunst*, welke nog op bladz. XI aan de armée hare geschiktheid helpt geven, eensklaps de *geschiktheid zelve* geworden; en, als of dit niet genoeg ware, wordt zoo straks deze *geschiktheid* weder veranderd in: de *kunst* der armée, om de bevelen des veldheers uit te voeren, (bladz. 3), en derhalve geschiktheid, hetwelk eene *hoedanigheid*, en kunst hetwelk een *vermogen* aanduidt, als synonyma gebruikt. En om de juistheid dezer denkbeelden en uitdrukkingen nog meer naar waarde te kunnen schatten, herinnere men zich, dat de armée, volgens bladz. IX is, het *wapen*, het *werktuig* in de hand des veldheers, en daarbij dat de *Taktiek* eene *kunst* is in de hoogste beteekenis des woords (bladz. XVI, XVII), en vrage dan den schrijver, hoe deze denkbeelden onderling over een komen. Indien toch de *Taktiek* eene *kunst der armée* is, volgt hieruit, dat eene armée kunstig kan zijn; zij kan derhalve even als een enkel persoon gezegd worden, te weten, het werktuigelijke te kennen, en de hooge natuurgaaf, het scheppend gedeelte der kunst, te bezitten? Verg. bladz. XV en XVI.

Verder worden in eene lange aant. bladz. 7 volg., de subtiliteiten van vele stelselmakers gegispt of aangetoond, en bekomt de lezer nog eene nadere verklaring, volgens welke de *Strategie* de *theorie*, en de *Taktiek* de *praktijk* der oorlogskunst is, benevens een toegiftje over *objective* en *subjective* dispositien, 't welk een zeer geleerd voorkomen heeft, doch men mag betwijfelen of, door deze indeeling der kunst, eenig licht wordt bijgezet aan de bovengemelde definitie op bladz. 3, welke de schrijver als grondslag voor zijn werk heeft gelegd: veeleer schijnt het, dat er nieuwe spitsvindigheden ontstaan moeten, wanneer wij de hoofddenkbeelden van bladz. 3 en bladz. 7 in de aant. willen vereenigen.

Eindelijk moet bij dit alles nog gevoegd worden de definitie, welke *v. D.* geeft in de voorrede, waar de *Taktiek* in 't algemeen wordt omschreven, als de *handeling met troepen* tot zekere bepaalde doeleinden in den oorlog, welke omschrijving

nog moeilijker dan de vorige kan overeen gebragt worden met de hoofd-definitie op bladz. 3; want eene *kunst* mag geene *handeling* genoemd worden, zoo lang nog de woorden hare eigene beteekenis zullen behouden.

Al is er dan ook veel waarheid, vooral in hetgene de schrijver in de aangehaalde aant. zegt, zal elk gereedelijk erkennen, dat hij den weg tot subtiliteiten niet heeft afgesneden, en, bij onnaauwkeurige denkbeelden, een afgetrokken diepzinnig woordenspel heeft gebruikt, als inleiding tot eene zoo gansch praktische kunst.

In de beschouwing dezer reeks van definitien zal de lezer opmerken, dat een onzeker en onjuist gebruik der woorden, eene onbestemdheid van denkbeelden heeft voortgebragt, welke het verstand niet kan bevredigen, en zal hij erkennen, dat de schitterende praal van woorden, met welke *v. D.* zijne denkbeelden soms even onsierlijk heeft uitgedost, als zijnen oorlogs-god met koperen lokken, dit niet kan vergoeden. Voorzeker verwacht men hier eene betere definitie, welke te geven moeilijker is dan die van anderen te berispen; doch eenige aanmerkingen, omtrent de wijze, waarop deze betere definitie misschien gezocht moest worden, zullen hier niet ongepast zijn, en tevens aanleiding geven, om met een woord te gewagen van de pogingen des heeren *Léorier*.

Gelijk wij de volgorde der denkbeelden van *v. D.* hebben voorop gezet, laten wij deze ook hier vooraf gaan.

Léorier begint met eene hoogst algemeene definitie der *Taktiek*, als de kunst, welke ons leert, de troepen te schikken, te regelen, te bewegen en tot den strijd te vormen. Hij toont aan, dat het woord oudtijds werd gebezigd voor de kunst des oorlogs in het algemeen; doch dat deze in later tijd in *Strategie* en *Taktiek* werd verdeeld. Als meer bepaalde definitie der *Taktiek* geeft hij dus op die van *Aelianus*: *Taktiek* is, de kennis der onderscheiden ordes van *bataille*, geschikt voor de verschillende omstandigheden, waarin gevochten wordt.

Zonder nu te beweren, dat de resultaten dezer onderzoeking, welke het kenmerk van oppervlakkigheid draagt, gelijk staan met de meer doordachte denkbeelden van *v. D.*, verdient nogthans de strekking en vorm zijner redenering de voorkeur. *L.* toch heeft de fout vermeden, welke de bron is van de onbegrijpelijkheid van *v. D.* en van de tegenstrijdigheid zijner definitiën. Hij heeft namelijk eerst de benaming der zaak, waarover hij wilde spreken, onderzocht, terwijl *v. D.*, die er de noodzakelijkheid van erkent, evenwel geene woordverklaring geeft, en zich aan de beteekenis des woords zelfs niet stoort, waaruit bij hem die onbestemdheid in het gebruik der woorden volgt; zoo dat hij de *Taktiek* nu eene kunst, dan eene handeling, daarna weder eene geschiktheid noemt, volgens eigen willekeur. Om duidelijk over eenige zaak te kunnen spreken, dient men toch eerst onderzoek te doen naar den eigenlijken zin der woorden, en de denkbeelden op te sporen, welke door dezelve worden uitgedrukt, of men loopt gevaar, om in het wilde rond te schermen met denkbeelden, waarvoor men geene juiste uitdrukkingen heeft. Men houde zich derhalve overtuigd, dat elk woord zijne eigendommelijke beteekenis heeft, in een na-

uurlijk verband staande, met het denkbeeld, hetwelk er de oorsprong van was, en dat de analysis en historische ontwikkeling der woorden terug voert tot de kennis dierzelfde grondbeelden, waaruit dezelve gesproken zijn. Bij een wetenschappelijk onderzoek moest men voorts meer bedenken, dat de elementen der wetenschappen, ofschoon voor ons nog onbekend, nogtans als *données* bestaan, en dat men tot de kennis derzelve geraakt door schiften en scheiden, door analijseren der woorden en der denkbeelden van welke dezelve het afdruksel zijn; en dat de synthesis eerst dan van nut is, wanneer men gevonden waarheden bevattelijk wil voordragen, terwijl een synthetische voortgang tot kennis van onbekende waarheden slechts in zuivere mathematische wetenschappen mogelijk is. Indien *v. D.* dit had erkend, zoude hij zijne redenering hebben aangevangen met eene naauwkeurige bepaling der zaak, welke wordt uitgedrukt door het woord, naar 't welk hij zijn werk heeft betiteld, en geleerd hebben, dat *Taktiek*, van een Grieksch actief werk. afstammende, beteekent een (actief) vermogen, of kennis, of kunst, om te ordenen, te rangschikken, enz.; dat hetzelfde bij de vordering der krijgskunst een kunstterm is geworden, en dat de kring der denkbeelden, welke er door verstaan werden, te gelijk met de wetenschap is uitgebreid, doch dat tot de grondbeteekenis moet kunnen terug gebragt worden, elke beteekenis, welke men er aan wil toeschrijven, zoodat, indien men denkbeelden van een' anderen aard wilde uitdrukken, men een ander woord zou moeten gebruiken. Historisch moest men dus nagaan, hoe zich deze denkbeelden langzaam hebben ontwikkeld, hoe dezelve al zuiverder en juistter zijn geworden, zonder daarom van derzelve beginsel af te wijken, en men moest zich voorstellen, niet eene nieuwe wetenschap te scheppen, maar eene sedert eeuwen bestaande te leeren kennen en te volmaken. Doch indien men als slotsom zijner onderzoekingen eindelijk eene wetenschap mogt vinden, welker grondbeelden niet naauwkeurig door de tot dus ver gebruikelijke woorden werden uitgedrukt, alsdan zoude men nieuwe moeten scheppen, maar geene vrijheid hebben, om de beteekenis der oude, welke er het naast bijkwamen, willekeurig te verwringen.

Volgens deze beginselen is derhalve de methode van *L.* goed te keuren. Om overigens nog even op zijne inleiding terug te komen, men moet zich bijna ergeren over de oppervlakkigheid en winderigheid, welke dit eerste gedeelte van zijn vertoog kenmerken. Wat wint toch de lezer bij de aanhaling van *Aelianus* over *Homerus*, welke slechts in eene uitvoerige en grondige verhandeling op hare plaats zoude zijn? Hoe durft *L.* te schrijven, dat *Strategus* (gr. een veldheer) de naam van een Atheensch generaal zij, en daarbij *Demosthenes* citeren? En, wanneer men voorts met regt verwacht, eene nadere ontwikkeling te zullen aantreffen van de gegevene definitie, en dezelve in verband te zien gebragt met de meer algemeene omschrijving der *Taktiek*, op bladz. 185, vinden wij slechts met een half woord aangeduid, aan welke Taktische regelen *Frederik II* en *Napoleon* de voorkeur gaven, mitsgaders de weinig belangrijke bijzonder-

heden, dat *Aelianus* zeven, en *Jomini* tien orden van bataille opnoemen.

De slotsom dezer opmerkingen is deze, dat de verdienstelijke beoefenaars der krijgswetenschap, er hunne taak van behooren te maken, om ook, in de behandeling van het afgetrokken zuiver wetenschappelijk deel van hun vak, te streven naar eenvoudigheid, duidelijkheid en logische orde, om liever naauwkeurig te onderzoeken, dan stelsels te maken: eindelijk om te zorgen voor de zoo onmisbare zuiverheid en juistheid van taal en uitdrukking.

BRIEF WISSELING.

Hoe veel waarheid en juistheid er in *den wenk* van den geachten *riend des vaderlands*, betreffende *de gedrag-lijsten der officieren, model... oorlogsjaar 1833*, ons uit N..... gezonden, ook liggen opgesloten, heeft *S.* het echter geraden geoordeeld, dit stuk vooreerst ter zijde te leggen, *Spectator* vermeent, dat deze nieuwhed met *iets* in verband staat, waarover men *à priori* niet kan oordeelen; ook hier zal de tijd dat oordeel moeten toelichten. Een onpartijdig *beschouwer* kan noch mag vonnis vellen, wanneer hij geene schuldigen ziet. *S.* laat deze *Taktiek* aan de zoogenaamde liberale oppositie over, alleen over *uitkomsten* zal hij zijne gedachten mededeelen. *De vriend des vaderlands* zal onze handelingen te dien opzichte billijken, en ook met *S.* gerust de *uitkomsten* der *nieuwe gedrag-lijsten* afwachten, die door zijne en onze pennen voorzeker in rust zullen gelaten worden, wanneer zij in de *gevolgen* een even onschuldig stilzwijgen bewaren, als hare voorgangers.

ZINSTORENDE DRUKFOUTEN.

In N°. 35 en 36 van den *Militairen Spectator* voorkomende

- Op bladz. 279, 1ste kolom, regel 26, *Antonius Pius* - lees - *Antoninus Pius*.
 Op bladz. 279, 1ste kolom, regel twee van onderen, in den *hoogsten* stand - lees - in den *laagsten* stand.
 Op bladz. 280, 1ste kolom, regel 27, *Hiervoor waren* nog voor de bevelhebbers - lees - *Men had ook nog* voor de bevelhebbers.
 Op bladz. 282, 1ste kolom, regel 12 van onderen, *van Mausoleen* - lees - *aan Mausoleen*.
 Op bladz. 282, IIde kolom, regel 22, *Arguet* - lees - *Argues*.
 " " " " " " " 14 van onderen, *Standbeelden te Gaud* - lees - *Standbeelden te paard*.
 Bladz. 286, regel 36, staat bouwfront lees bouwwaard.
 " 287, " 11, " ravelijn " rooijlijn.
 " 288, noot (2) " $r = \frac{k^2 \times p^2}{2p}$ " $r = \frac{k^2 + p^2}{2p}$
 " " regel 9, " enfileerschoten, " en enfileerschoten,
 " 289, " 2, " welk " welke.
 " " " 30, " geblindeerde " gedrukte.
 " 296, " 1, " hebbende " hellende.
 " " " 6, " gemaskerd " gemaskeerd.
 " " " 42, " en gangen " ingangen.
 " " " 14, " halfvormig " hoefvormig.

uurlijk verband staande, met het denkbeeld, hetwelk er de oorsprong van was, en dat de analysis en historische ontwikkeling der woorden terug voert tot de kennis dierzelfde grondbeelden, waaruit dezelve gesproken zijn. Bij een wetenschappelijk onderzoek moest men voorts meer bedenken, dat de elementen der wetenschappen, ofschoon voor ons nog onbekend, nogtans als *données* bestaan, en dat men tot de kennis derzelve geraakt door schiften en scheiden, door analijseren der woorden en der denkbeelden van welke dezelve het afdruksel zijn; en dat de synthesis eerst dan van nut is, wanneer men gevonden waarheden bevattelijk wil voordragen, terwijl een synthetische voortgang tot kennis van onbekende waarheden slechts in zuivere mathematische wetenschappen mogelijk is. Indien *v. D.* dit had erkend, zoude hij zijne redenering hebben aangevangen met eene naauwkeurige bepaling der zaak, welke wordt uitgedrukt door het woord, naar 't welk hij zijn werk heeft betiteld, en geleerd hebben, dat *Taktiek*, van een Grieksch actief werk. afstammende, beteekent een (actief) vermogen, of kennis, of kunst, om te ordenen, te rangschikken, enz.; dat hetzelfde bij de vordering der krijgskunst een kunstterm is geworden, en dat de kring der denkbeelden, welke er door verstaan werden, te gelijk met de wetenschap is uitgebreid, doch dat tot de grondbeteekenis moet kunnen terug gebragt worden, elke beteekenis, welke men er aan wil toeschrijven, zoodat, indien men denkbeelden van een' anderen aard wilde uitdrukken, men een ander woord zou moeten gebruiken. Historisch moest men dus nagaan, hoe zich deze denkbeelden langzaam hebben ontwikkeld, hoe dezelve al zuiverder en juistter zijn geworden, zonder daarom van derzelve beginsel af te wijken, en men moest zich voorstellen, niet eene nieuwe wetenschap te scheppen, maar eene sedert eeuwen bestaande te leeren kennen en te volmaken. Doch indien men als slotsom zijner onderzoekingen eindelijk eene wetenschap mogt vinden, welker grondbeelden niet naauwkeurig door de tot dus ver gebruikelijke woorden werden uitgedrukt, alsdan zoude men nieuwe moeten scheppen, maar geene vrijheid hebben, om de beteekenis der oude, welke er het naast bijkwamen, willekeurig te verwringen.

Volgens deze beginselen is derhalve de methode van *L.* goed te keuren. Om overigens nog even op zijne inleiding terug te komen, men moet zich bijna ergeren over de oppervlakkigheid en winderigheid, welke dit eerste gedeelte van zijn vertoog kenmerken. Wat wint toch de lezer bij de aanhaling van *Aelianus* over *Homerus*, welke slechts in eene uitvoerige en grondige verhandeling op hare plaats zoude zijn? Hoe durft *L.* te schrijven, dat *Strategus* (gr. een veldheer) de naam van een Atheensch generaal zij, en daarbij *Demosthenes* citeren? En, wanneer men voorts met regt verwacht, eene nadere ontwikkeling te zullen aantreffen van de gegevene definitie, en dezelve in verband te zien gebragt met de meer algemeene omschrijving der *Taktiek*, op bladz. 185, vinden wij slechts met een half woord aangeduid, aan welke Taktische regelen *Frederik II* en *Napoleon* de voorkeur gaven, mitsgaders de weinig belangrijke bijzonder-

heden, dat *Aelianus* zeven, en *Jomini* tien orden van bataille opnoemen.

De slotsom dezer opmerkingen is deze, dat de verdienstelijke beoefenaars der krijgswetenschap, er hunne taak van behooren te maken, om ook, in de behandeling van het afgetrokken zuiver wetenschappelijk deel van hun vak, te streven naar eenvoudigheid, duidelijkheid en logische orde, om liever naauwkeurig te onderzoeken, dan stelsels te maken: eindelijk om te zorgen voor de zoo onmisbare zuiverheid en juistheid van taal en uitdrukking.

BRIEF WISSELING.

Hoe veel waarheid en juistheid er in *den wenk* van den geachten *riend des vaderlands*, betreffende *de gedrag-lijsten der officieren, model... oorlogsjaar 1833*, ons uit N..... gezonden, ook liggen opgesloten, heeft *S.* het echter geraden geoordeeld, dit stuk vooreerst ter zijde te leggen, *Spectator* vermeent, dat deze nieuwhed met *iets* in verband staat, waarover men *à priori* niet kan oordeelen; ook hier zal de tijd dat oordeel moeten toelichten. Een onpartijdig *beschouwer* kan noch mag vonnis vellen, wanneer hij geene schuldigen ziet. *S.* laat deze *Taktiek* aan de zoogenaamde liberale oppositie over, alleen over *uitkomsten* zal hij zijne gedachten mededeelen. De *riend des vaderlands* zal onze handelingen te dien opzichte billijken, en ook met *S.* gerust de *uitkomsten* der *nieuwe gedrag-lijsten* afwachten, die door zijne en onze pennen voorzeker in rust zullen gelaten worden, wanneer zij in de *gevolgen* een even onschuldig stilzwijgen bewaren, als hare voorgangers.

ZINSTORENDE DRUKFOUTEN.

In N°. 35 en 36 van den *Militairen Spectator* voorkomende

- Op bladz. 279, 1ste kolom, regel 26, *Antonius Pius* - lees - *Antoninus Pius*.
 Op bladz. 279, 1ste kolom, regel twee van onderen, in den *hoogsten* stand - lees - in den *laagsten* stand.
 Op bladz. 280, 1ste kolom, regel 27, *Hiervoor waren* nog voor de bevelhebbers - lees - *Men had ook nog* voor de bevelhebbers.
 Op bladz. 282, 1ste kolom, regel 12 van onderen, *van Mausoleen* - lees - *aan Mausoleen*.
 Op bladz. 282, IIde kolom, regel 22, *Arguet* - lees - *Argues*.
 " " " " " " " 14 van onderen, *Standbeelden te Gaud* - lees - *Standbeelden te paard*.
 Bladz. 286, regel 36, staat bouwfront lees bouwgaard.
 " 287, " 11, " ravelijn " rooijlijn.
 " 288, noot (2) " $r = \frac{k^2 \times p^2}{2p}$ " $r = \frac{k^2 + p^2}{2p}$
 " " regel 9, " enfileerschoten, " en enfileerschoten,
 " 289, " 2, " welk " welke.
 " " " 30, " geblindeerde " gedrukte.
 " 296, " 1, " hebbende " hellende.
 " " " 6, " gemaskerd " gemaskeerd.
 " " " 42, " en gangen " ingangen.
 " " " 14, " halfvormig " hoefvormig.

uurlijk verband staande, met het denkbeeld, hetwelk er de oorsprong van was, en dat de analysis en historische ontwikkeling der woorden terug voert tot de kennis dierzelfde grondbeelden, waaruit dezelve gesproken zijn. Bij een wetenschappelijk onderzoek moest men voorts meer bedenken, dat de elementen der wetenschappen, ofschoon voor ons nog onbekend, nogtans als *données* bestaan, en dat men tot de kennis derzelve geraakt door schiften en scheiden, door analijseren der woorden en der denkbeelden van welke dezelve het afdruksel zijn; en dat de synthesis eerst dan van nut is, wanneer men gevonden waarheden bevattelijk wil voordragen, terwijl een synthetische voortgang tot kennis van onbekende waarheden slechts in zuivere mathematische wetenschappen mogelijk is. Indien *v. D.* dit had erkend, zoude hij zijne redenering hebben aangevangen met eene naauwkeurige bepaling der zaak, welke wordt uitgedrukt door het woord, naar 't welk hij zijn werk heeft betiteld, en geleerd hebben, dat *Taktiek*, van een Grieksch actief werk. afstammende, beteekent een (actief) vermogen, of kennis, of kunst, om te ordenen, te rangschikken, enz.; dat hetzelfde bij de vordering der krijgskunst een kunstterm is geworden, en dat de kring der denkbeelden, welke er door verstaan werden, te gelijk met de wetenschap is uitgebreid, doch dat tot de grondbeteekenis moet kunnen terug gebragt worden, elke beteekenis, welke men er aan wil toeschrijven, zoodat, indien men denkbeelden van een' anderen aard wilde uitdrukken, men een ander woord zou moeten gebruiken. Historisch moest men dus nagaan, hoe zich deze denkbeelden langzaam hebben ontwikkeld, hoe dezelve al zuiverder en juistter zijn geworden, zonder daarom van derzelve beginsel af te wijken, en men moest zich voorstellen, niet eene nieuwe wetenschap te scheppen, maar eene sedert eeuwen bestaande te leeren kennen en te volmaken. Doch indien men als slotsom zijner onderzoekingen eindelijk eene wetenschap mogt vinden, welker grondbeelden niet naauwkeurig door de tot dus ver gebruikelijke woorden werden uitgedrukt, alsdan zoude men nieuwe moeten scheppen, maar geene vrijheid hebben, om de beteekenis der oude, welke er het naast bijkwamen, willekeurig te verwringen.

Volgens deze beginselen is derhalve de methode van *L.* goed te keuren. Om overigens nog even op zijne inleiding terug te komen, men moet zich bijna ergeren over de oppervlakkigheid en winderigheid, welke dit eerste gedeelte van zijn vertoog kenmerken. Wat wint toch de lezer bij de aanhaling van *Aelianus* over *Homerus*, welke slechts in eene uitvoerige en grondige verhandeling op hare plaats zoude zijn? Hoe durft *L.* te schrijven, dat *Strategus* (gr. een veldheer) de naam van een Atheensch generaal zij, en daarbij *Demosthenes* citeren? En, wanneer men voorts met regt verwacht, eene nadere ontwikkeling te zullen aantreffen van de gegevene definitie, en dezelve in verband te zien gebragt met de meer algemeene omschrijving der *Taktiek*, op bladz. 185, vinden wij slechts met een half woord aangeduid, aan welke Taktische regelen *Frederik II* en *Napoleon* de voorkeur gaven, mitsgaders de weinig belangrijke bijzonder-

heden, dat *Aelianus* zeven, en *Jomini* tien orden van bataille opnoemen.

De slotsom dezer opmerkingen is deze, dat de verdienstelijke beoefenaars der krijgswetenschap, er hunne taak van behooren te maken, om ook, in de behandeling van het afgetrokken zuiver wetenschappelijk deel van hun vak, te streven naar eenvoudigheid, duidelijkheid en logische orde, om liever naauwkeurig te onderzoeken, dan stelsels te maken: eindelijk om te zorgen voor de zoo onmisbare zuiverheid en juistheid van taal en uitdrukking.

BRIEF WISSELING.

Hoe veel waarheid en juistheid er in *den wenk* van den geachten *riend des vaderlands*, betreffende *de gedrag-lijsten der officieren, model...*, oorlogsjaar 1833, ons uit N..... gezonden, ook liggen opgesloten, heeft *S.* het echter geraden geoordeeld, dit stuk vooreerst ter zijde te leggen, *Spectator* vermeent, dat deze nieuwhed met *iets* in verband staat, waarover men *à priori* niet kan oordeelen; ook hier zal de tijd dat oordeel moeten toelichten. Een onpartijdig *beschouwer* kan noch mag vonnis vellen, wanneer hij geene schuldigen ziet. *S.* laat deze *Taktiek* aan de zoogenaamde liberale oppositie over, alleen over *uitkomsten* zal hij zijne gedachten mededeelen. De *riend des vaderlands* zal onze handelingen te dien opzichte billijken, en ook met *S.* gerust de *uitkomsten* der *nieuwe gedrag-lijsten* afwachten, die door zijne en onze pennen voorzeker in rust zullen gelaten worden, wanneer zij in de *gevolgen* een even onschuldig stilzwijgen bewaren, als hare voorgangers.

ZINSTORENDE DRUKFOUTEN.

In N°. 35 en 36 van den *Militairen Spectator* voorkomende

- Op bladz. 279, 1ste kolom, regel 26, *Antonius Pius* - lees - *Antoninus Pius*.
 Op bladz. 279, 1ste kolom, regel twee van onderen, in den *hoogsten* stand - lees - in den *laagsten* stand.
 Op bladz. 280, 1ste kolom, regel 27, *Hiervoor waren* nog voor de bevelhebbers - lees - *Men had ook nog* voor de bevelhebbers.
 Op bladz. 282, 1ste kolom, regel 12 van onderen, *van Mausoleen* - lees - *aan Mausoleen*.
 Op bladz. 282, IIde kolom, regel 22, *Arguet* - lees - *Argues*.
 " " " " " " " 14 van onderen, *Standbeelden te Gaud* - lees - *Standbeelden te paard*.
 Bladz. 286, regel 36, staat bouwfront lees bouwgaard.
 " 287, " 11, " ravelijn " rooijlijn.
 " 288, noot (2) " $r = \frac{k^2 \times p^2}{2p}$ " $r = \frac{k^2 + p^2}{2p}$
 " " regel 9, " enfileerschoten, " en enfileerschoten,
 " 289, " 2, " welk " welke.
 " " " 30, " geblindeerde " gedrukte.
 " 296, " 1, " hebbende " hellende.
 " " " 6, " gemaskerd " gemaskeerd.
 " " " 42, " en gangen " ingangen.
 " " " 14, " halfvormig " hoefvormig.